

Viktoriya Herasymenko

ISLAM NA GEOSTRATEGICZNIE WAŻNYCH OBSZARACH FEDERACJI ROSYJSKIEJ

Wprowadzenie

Wielonarodowość Federacji Rosyjskiej bezpośrednio wpływa na kształtowanie polityki wobec poszczególnych podmiotów Federacji Rosyjskiej, a w szczególności na relacje pomiędzy władzą a poszczególnymi narodowościami. Należy podkreślić, iż w literaturze przedmiotu możemy odnaleźć informacje, w świetle których Federację Rosyjską zamieszkuje ponad sto narodów i narodowości¹.

Tak ukształtowana struktura narodowościowa Federacji Rosyjskiej przekłada się również na wielowyznaniowość. Znaczący wpływ na kształtowanie się procesów społeczno-politycznych w tym wielonarodowym państwie ma poczucie przynależności do poszczególnych wspólnot wyznaniowych. Większość przedstawicieli narodowości rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej na terytorium Federacji Rosyjskiej wykazują przynależność do prawosławnej wspólnoty wyznaniowej. Drugą pod względem liczby wyznawców religią jest islam. Główne ośrodki muzułmańskie mieszczą się na Kaukazie Północnym oraz na Powołżu². Ze względu na sporą liczbę społeczności muzułmańskiej, zamieszkującej Federację Rosyjską, oraz długą tradycję obecności islamu na terytorium rosyjskim, niezwykle ważnym wydaje się być dokonanie analizy procesów zachodzących w środowiskach muzułmańskich.

Celem niniejszego artykułu jest próba dokonania kompleksowej analizy procesów zachodzących w społeczności muzułmańskiej oraz wskazanie wpływu religii na kształtowanie się owego społeczeństwa. W celu lepszego zrozumienia specyfiki islamu w Federacji Rosyjskiej niezbędne jest prześledzenie genezy pojawienia się i rozwoju islamu w państwie rosyjskim. Nie sposób w danych rozważaniach pominąć geopolitycznego znaczenia regionów, zamieszkałych przez muzułmanów i wpływu islamu na procesy polityczne i społeczno-kulturowe w Federacji Rosyjskiej oraz implikacji owych zjawisk w środowisku międzynarodowym.

Realizacja owego celu będzie możliwa poprzez zweryfikowanie prawidłowości następujących tez: z geopolitycznego punktu widzenia tereny Federacji Rosyjskiej, zamieszkiwane przez wyznawców islamu, są obszarami niezwykle ważnymi; po

¹ E. Shils, *Naród, narodowość, nacjonalizm a społeczeństwo obywatelskie*, „Sprawy Narodowościowe” 1996, t. V, z. 1 (8), s. 10.

² A. Głęb, *Rosjanie – między narodowością, a tożsamością*, „Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego – Studia i Prace” 2012, nr 1(9) s. 214.

drugie reislamizacja życia społecznego oraz wzrost politycznych wpływów islamu w regionach Federacji Rosyjskiej stwarzają zagrożenie powstania i rozwoju radykalnych ruchów islamskich.

Geneza powstania i rozwoju islamu w Federacji Rosyjskiej

Tradycja obecności islamu na terytorium współczesnej Federacji Rosyjskiej sięga 922 roku i dotyczy tureckiego plemienia Bułgarów wołżańskich. W XIII wieku ziemie ruskie znalazły się pod panowaniem Złotej Ordy, czyli państwa muzułmańskiego³. Złota Orda, pomimo faktu, iż była państwem nominalnie muzułmańskim, nie prowadziła przymusowej polityki islamizacji, czego dowodem jest przyznawanie wyznawcom wiary chrześcijańskiej prawa do własnej wiary oraz możliwości jej szerzenia⁴. Oznacza to, iż mieszkańcy Rusi od dawna znali tradycję, kulturę oraz religie muzułmanów, współistnieli i współpracowali na jednym terytorium, wzajemnie tolerując własną odmienność. Rosyjski historyk Mikołaj Karamzin to współżycie z społecznością muzułmańską podsumował w następujący sposób: „Moskwa była związana swoją wielkością z chanem”⁵. Oznacza to, że tolerancyjność społeczności muzułmańskiej wobec innych kultur i wyznań była oparta na pokojowym współistnieniu i szacunku do odmienności.

Sytuacja na owych ziemiach uległa znaczącej zmianie po upadku Chanatu Kazańskiego, czyli w 1552 roku. Ruś Moskiewska dokonała podboju ziem od Wołgi do Syberii. Tolerancyjność władz Rusi Moskiewskiej była bardzo ograniczona, czego dowodem jest likwidacja wszystkich form muzułmańskiej państwowości. Ukaz carski z 16 maja 1681 roku (dynastia Romanów) jeszcze raz potwierdził nietolerancję państwa wobec islamu. Za panowania Piotra I rozpoczęto proces chrystianizacji połączony z prześladowaniem wyznawców islamu, co w konsekwencji spowodowało migracje ludności muzułmańskiej do Środkowej Azji, na Północny Kaukaz, Krym oraz do Małej Azji.

Katarzyna II w wyniku wsparcia Tatarów i Baszkirów podczas powstania Pugaczewa w latach 1773-1775, zmieniła politykę rosyjską wobec społeczności muzułmańskich. Carya poczyniła kroki ku przyznaniu praw religijnych całemu duchowieństwu muzułmańskiemu na terytorium Imperium Rosyjskiego. Należy podkreślić iż wiek XVIII-XIX charakteryzował się tak zwanym „odrodzeniem religijnym i kulturalnym” muzułmanów na terytorium współczesnej Federacji Rosyjskiej.

Krach Imperium Rosyjskiego oraz kształtowanie się nowego państwa komunistycznego na danym terytorium wiązało się oficjalnym wyeliminowaniem z życia społeczno-politycznego zasad religii i zastąpienia ich ideologią komunistyczną. Polityka społeczno-polityczna władz komunistycznych wpłynęła również na wyznawców islamu. Sytuację religijną w sowieckiej Rosji trafnie określił sowietolog Richard Pipes, twierdząc, iż „[...] oprócz trudności ekonomicznych żadne działania rządu Lenina nie spowodowały tyle cierpień wśród

³ J. Dogońska, *Cywilizacyjna tożsamość Rosji*, Toruń 1997, s. 11-17.

⁴ S. S. Voronuk, *Islam v Rossii tradicii i perspektivy*, Moskwa 2005, s. 15.

⁵ M. Karamzin, *Historia państwa rosyjskiego*, t. II, Leningrad 1955, s. 165.

ludności, (...) co profanacja wiary religijnej (...) i znęcanie się nad duchownymi. Polityka bolszewicka wobec religii miała dwa aspekty, kulturalny i polityczny. Wraz ze wszystkimi socjalistami, komuniści uważali wiarę religijną za przeżytek, który przeszkadza procesowi modernizacji społecznej”⁶.

Tak zwana „dyktatura proletariatu” była nacechowana wybitnie antyreligijnym nastawieniem partii komunistycznej, czego dowodem jest następujące stwierdzenie Włodzimierza Lenina: „W stosunku do partii socjalistycznego proletariatu religia nie jest sprawą prywatną. Partia nasza jest związkiem świadomych, czołowych bojowników o wyzwolenie klasy robotniczej. Taki związek nie może i nie powinien odnosić się obojętnie do braku uświadomienia ciemnoty czy obskurantyzmu w postaci wierzeń religijnych. Żądamy całkowitego oddzielenia kościoła od państwa, ażeby walczyć z otumanieniem religijnym za pomocą czysto ideowego i wyłącznie ideowego oręża, za pomocą naszej prasy, naszego słowa”⁷.

W klasycznym islamie nie było możliwości oddzielenia domeny świeckiej od religijnej ze względu na fakt, iż obie opierały się na niezmiennych zasadach objawionych przez Boga. Muzułmańska teoria polityczna jest elementem szariatu, czyli prawa muzulmańskiego. Prawo muzulmańskie głosi, iż jedynym władcą na ziemi jest Bóg, a jego władza jest realizowana przez rządzących (uczonych-prawników), którzy stoją na straży i interpretują ciągle niezmienny szariat. Najlepszą formą ustroju jest państwo teokratyczne, w którym życie polityczne jest podporządkowane religijnemu⁸. Łącząc powiązanie religii z polityką w prawie muzulmańskim, należy stwierdzić, iż komunistyczna ideologia stała w sprzeczności z wartościami wyznawców islamu, a tak zwane „oddzielenia kościoła od państwa, ażeby walczyć z otumanieniem religijnym”, propagowane przez Włodzimierza Lenina całkowicie uniemożliwiało muzulmanom dostosowanie się do propagowanej ideologii.

Polityka religijna Związku Radzieckiego wobec wyznawców islamu była restrykcyjna, zamykano szkoły, sądy, likwidowano meczety a duchownych poddawano represjom. Względne złagodzenie polityki antyreligijnej Związku Radzieckiego nastąpiło podczas II wojny światowej, natomiast tuż po jej zakończeniu przywrócono politykę restrykcyjną wobec muzulmanów, która była kontynuowana do rozpoczęcia procesu przekształceń systemu socjalistycznego w Związku Radzieckim, czyli do tak zwanej „pieriestrojki”⁹.

Rozpad Związku Radzieckiego w 1991 roku zainicjował proces zmian w życiu społecznym, politycznym, religijnym i kulturowych wszystkich narodowości zamieszkujących radziecki terytorium. Społeczność muzulmańska po 1991 roku rozpoczęła aktywną działalność na rzecz tworzenia organizacji skupiających gminy muzulmańskie. W 1997 roku powstała Rada Muftich Rosji, która posiada duchowne zarządy w Ulianowsku, Saratowie (Powołże), Republice Tatarstanu,

⁶ R. Pipes, *Rosja bolszewików*, Warszawa 2005, s. 361–362.

⁷ W.I. Lenin, *Socjalizm a religia*, [w:] W.I. Lenin, *Dziela*, Tom 10, Warszawa 1955, s. 74.

⁸ K. Pachniak, *Podstawowe pojęcia średniowiecznej muzulmańskiej teorii politycznej*, [w:] A. Parzymies (red.), *Islam a terroryzm*, Warszawa 2003, s. 66-67.

⁹ M. Łabenda, *Muzulmanie w Rosji i europejskiej części byłego ZSRR*, [w:] A. Parzymies (red.), *Muzulmanie w Europie*, Warszawa 2005, s. 248-252.

Republice Osetii Północnej-Alanii, Republice Mordwy, Republice Kabardo-Bałkarii, Republice Inguszetii, Republice Czuwaszii, Petersburgu, Penzie, Niżnym Nowgorodzie, Dagestanie, Czeczenii, Baszkirii, Kraju Krasnodarskim i Adygei¹⁰. Obecnie organizacjami skupiającymi gminy wyznaniowe muzułmanów są: Rada Muftich Rosji i Centralny Duchowny Zarząd Muzułmanów Rosji.

Lata dziewięćdziesiąte XX wieku charakteryzowały się zmianą polityki wobec wyznawców islamu. Zaprzestano prześladowania i represji, natomiast napięcia pomiędzy wyznawcami poszczególnych religii istnieją do dzisiaj. Po rozpadzie Związku Radzieckiego uchwalono kontrowersyjną Ustawę o Wolności Sumienia i Związków Religijnych, w preambule której postanowiono, iż Federacja Rosyjska jest państwem świeckim, które nadaje prawosławiu szczególną rolę w historii Rosji oraz stanowieniu i rozwoju jej kultury, przy jednoczesnym poszanowaniu chrześcijaństwa, islamu, buddyzmu, judaizmu oraz innych religii, które są elementem dziedzictwa historycznego Rosji¹¹.

W czasie załamania się świata komunistycznego, rozpadu systemu dwubiegunowego oraz upadku Związku Radzieckiego ujawniły się nowe tendencje, które przedstawiają różnicę pomiędzy narodami. Jak twierdzi politolog Samuel Huntington: „Najważniejsze różnice między narodami nie mają charakteru ideologicznego, politycznego czy ekonomicznego, lecz kulturowy”¹². Koncepcja konfliktu cywilizacji Samuela Huntingtona przewiduje, iż konflikty będą spowodowane napięciami pomiędzy odmiennymi kulturowo cywilizacjami, a mianowicie pomiędzy następującymi kręgami cywilizacyjnymi: zachodnim, latynoamerykańskim, prawosławnym, afrykańskim, islamskim, hinduistycznym, buddyjskim, chińskim i japońskim.

Natomiast dokonując analizy przynależności państw do poszczególnych cywilizacji możemy zauważyć, iż politolog błędnie zalicza cały obszar postradziecki do cywilizacji prawosławnej. Ów podział współcześnie wydaje się być nie do końca prawidłowy ze względu na fakt, iż szacunkowa liczba wyznawców islamu na terytorium Federacji Rosyjskiej stanowi od 10 do 23 milionów muzułmanów¹³ oraz znaczącą liczbą wyznawców islamu, zamieszkujących Azję Centralną, co również zostało pominięte przez Samuela Huntingtona. Ze względu na sporą liczbę muzułmanów, zamieszkujących terytorium byłego Związku Radzieckiego, nie należy owych obszarów w całości zaliczać do cywilizacji prawosławnej.

Krymsko-tatarski intelektualista i polityk Ismail Gasprinski w sprawie licznej reprezentacji muzułmańskiej na terytorium Federacji Rosyjskiej wyraził następującą opinię: „Przeznaczeniem Rosji jest stać się jednym z najbardziej

¹⁰ R. Mamok, *Islam w Federacji Rosyjskiej*, „Pisma Humanistyczne” 2010, z. 7, s. 88.

¹¹ Federal’nyj zakon ot 26 sentâbrâ 1997 g. "O svobode sovesti i o religioznyh ob’edineniâh" (s izmeneniâmi i dopolnenijami), nr 125-FZ, <http://base.garant.ru>, [dostęp: 10.03.2015].

¹² S. Huntington, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Warszawa 2005, s. 18.

¹³ A. Curanović, *Religie, kościoły i konflikty międzywyznaniowe w regionie Kaukazu*, [w:] M. Korzeniowski, D. Tarasiuk, K. Latawiec, *Wprowadzenie do studiów wschodnioeuropejskich. Armenia, Azerbejdżan, Gruzja – przeszłość i teraźniejszość*, t. IV, Lublin 2013, s. 192.

znaczących państw muzułmańskich, co nie umniejsza jej znaczenia jako wielkiego mocarstwa chrześcijańskiego”¹⁴.

Należy pamiętać, iż Federacja Rosyjska jest państwem świeckim. Odwoływanie się władz republik, w których przeważa ludność muzułmańska, do islamu jest nieuniknione ze względu na tradycje społeczeństw muzułmańskich, które potrzebują dodatkowej religijnej legitymizacji władzy, ponieważ jest to konieczne do uzyskania autorytetu. Natomiast należy również zaznaczyć, iż tak zwany proces i zakres polityzacji islamu w Federacji Rosyjskiej jest zróżnicowany. Po rozpadzie Związku Radzieckiego powołano wiele organizacji islamskich o celach politycznych, ale żadna z nich nie uzyskała znaczącego poparcia, natomiast próby polityzacji islamu na szczeblu federalnym nie przyniosły sukcesów.¹⁵

Ważne wydaje się być podkreślenie faktu, iż doktryna islamu, która jest zawarta w Koranie, odgrywa znaczącą rolę w życiu muzułmanów, a Koran pełni w ich życiu większą rolę, niż Biblia w chrześcijaństwie. Jak podkreśla Janusz Danecki: „Koran jest najważniejszym autorytetem, i we wszystkim należy mu się pełne oddanie i posłuszeństwo. Co za tym idzie, przenika on wszystkie sfery życia: polityczną, społeczną, prywatną i codzienną. W życiu codziennym Koran jest źródłem pociechy i pomocy”¹⁶.

Dokonując głębszej analizy islamu na terytorium Federacji Rosyjskiej, należy zaznaczyć, iż religia ta ma znaczący wpływ na kształtowanie się struktury społeczno-kulturowej społeczeństwa Rosyjskiego. Na odrodzenie i rozwój islamu na terytorium Federacji Rosyjskiej znaczący wpływ ma również położenie geograficzne danego państwa, ponieważ graniczy ono z sześcioma państwami muzułmańskimi, a mianowicie: Azerbejdżanem, Kazachstanem, Kirgistanem, Tadżykistanem, Turkmenistanem i Uzbekistanem.

Ze względu na czynniki geopolityczne Federacja Rosyjska jest zmuszona do prowadzenia ostrożnej polityki wewnętrznej i zagranicznej, ponieważ nieprzemyślana polityka wobec muzułmanów może spowodować napięcia wewnątrzpaństwowe, ale także może doprowadzić do destabilizacji w państwach ościennych.

Niemniej ważnym czynnikiem umajającym islam jest fakt, iż społeczność muzułmańska w Rosji jest bardzo liczna. Badacze podają dość zróżnicowane liczby: według powszechnego spisu ludności Federacji Rosyjskiej z 2002 roku społeczność muzułmańska liczy 14, 5 mln osób (10% całej populacji rosyjskiej)¹⁷; Stanisław Bieleń wskazuje liczbę około 20 mln osób¹⁸; Aleksiej Małaszenko twierdzi, iż oficjalnie podawane liczby należy zwiększyć o około 1,5 mln Azerów,

¹⁴ I. Gasprinskij, *Russkoe musul'manstvo. Mysli, zametki i nablúdeniâ*, Symferopol 1881, s. 4.

¹⁵ W 2003 roku Islamska Partia Rosji wzięła udział w wyborach, ale uzyskała jedynie 0, 25% poparcia, co uniemożliwiło jej zaistnienie na poziomie federalnym. Porażka danej partii w wyborach spowodowała zniknięcie jej z rosyjskiej sceny politycznej, [w:] A. Wierzbicki, *Elita władzy wobec problemów narodowościowych i konfesyjnych*, [w:] T. Bodzio, W. Jakubowski (red.), *Przywództwo i elity polityczne w krajach WNP*, t. II, Warszawa 2010, s. 151.

¹⁶ J. Danecki, *Podstawowe wiadomości o islamie*, t. I, Warszawa 2002, s. 85.

¹⁷ R. Mamok, *op. cit.*, s. 91.

¹⁸ S. Bieleń, *Tożsamość międzynarodowa Federacji Rosyjskiej*, Warszawa 2006, s. 136.

1 mln Kazachów, a także kilkaset tysięcy Tadżyków i Uzbeków nielegalnie przybywających na terytorium Federacji Rosyjskiej¹⁹.

Należy również podkreślić, iż islamskie odrodzenie religijne na terytorium Federacji Rosyjskiej nie doprowadziło do utworzenia jednolitej wspólnoty wiernych, czyli tak zwanej *ummy*, co z kolei potwierdza wewnętrzne zróżnicowanie społeczności muzułmańskiej. Na terytorium Federacji Rosyjskiej należy wyróżnić tradycyjny i nietradycyjny islam. Za tradycyjny islam należy uznać ten, który powstał na współczesnym terytorium Federacji Rosyjskiej przed kilkoma wiekami i w tej formie (oczywiście z nieznacznymi zmianami) przetrwał do dnia dzisiejszego. Należy również zaznaczyć, iż tradycyjny islam nie jest jednolity. Na terytorium Federacji Rosyjskiej możemy wyróżnić dwie podstawowe, najbardziej rozpowszechnione formy islamu, takie jak: hanafizm oraz sufizm²⁰.

Islam szkoły hanafickiej jest współcześnie najbardziej popularny, ponieważ do owej szkoły należy prawie jedna trzecia muzułmanów²¹. Szkoła hanaficka opiera się na Koranie, Sunnie²² oraz stosowaniu analogii (posiłkowanie się innym, lecz podobnym przypadkiem) w opinii prawników w sprawach, w których rozwiązania dylematu nie możemy odnaleźć w Koranie i Sunnie²³. Szkoła hanaficka obejmuje swym zasięgiem również Turcję, Bałkany, Żyzny Półksiężyc (pas ziemi od Egiptu poprzez Palestynę i Syrię po Mezopotamię), częściowo Afganistan, Pakistan, natomiast nie występuje w Afryce Północnej²⁴.

Sufizm charakteryzuje się zbyt mocnym przywiązaniem do wewnętrznych przeżyć religijnych oraz koncentrowaniu się na duchowym zjednoczeniu z Allahem. Elementami klasycznego sufizmu były: wstrzeźliwość, zrzeczenie się dóbr materialnych, rozmyślania o treści teologicznej; ćwiczenia ascetyczne²⁵. Islam nietradycyjny w Federacji Rosyjskiej rozwinął się po rozpadzie Związku Radzieckiego. Nietradycyjny islam za cel podstawowy uważa konieczność odnowy islamu, z wykluczeniem wszystkich obcych elementów²⁶. Wśród nietradycyjnych ruchów religijnych wewnątrz islamu na terytorium Federacji Rosyjskiej należy wyróżnić salafizm oraz wahabizm. Salafizm, jako ruch religijno-polityczny propaguje powrót do pierwotnego islamu, do jego pierwotnych źródeł, czyli „religii bogobojnych przodków”, salafizm dał początek współczesnemu radykalizmowi i ekstremizmowi islamskiemu²⁷. Wahabizm jest również radykalną

¹⁹ A. Malašenko, *Islamskoe vozroždenie v sovremennoj Rossii*, Moskwa 1998, s. 9.

²⁰ D. Wańczyk, *Islam w Rosji: umma dopiero się rodzi*, „Nowa Europa Wschodnia” 2013, nr 3/4, s. 25.

²¹ J. Danecki, *Klasyczny język arabski*, Warszawa 1998, s. 222-223.

²² Sunna, czyli teoria i praktyka ortodoksji muzułmańskiej, zwana także Tradycją. Na Sunnę składają się hadisy będące opowieściami o czynach i wypowiedziach proroka Mahometa, [w:] J. Danecki, *Podstawowe*, *op. cit.*, s. 87.

²³ W. Witkowski, *Wprowadzenie do prawa muzułmańskiego*, Warszawa 2009, s. 50.

²⁴ K. Gajlewicz-Korab, *Obraz muzułmanów we Francji w tamtejszych tygodnikach opinii*, Warszawa 2011, s. 25.

²⁵ *Filozoficzne podstawy sufizmu w tekstach ibn-Arabiego*, <http://www.katedra.uksw.edu.pl>, [dostęp: 11.03.2015].

²⁶ D. Wańczyk, *op. cit.*

²⁷ M. Sadowski, *Tabligh i Jamaat – globalny ruch misyjny czy zaplecze islamskiego terroryzmu*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2014, nr 11 (6), s. 94-95.

odmianą islamu. Wahabici propagują umacnianie i rozpowszechnianie islamu i prowadzenie świętej wojny z innowiercami.

Natomiast warto również zaznaczyć, iż wahabizm i propagowana święta wojna naruszają niektóre postanowienia Koranu, które głoszą pokojowe rozwiązywanie konfliktów, a mianowicie: „Zwalczajcie na drodze Boga tych, którzy Was zwalczają, lecz nie bądźcie najeźdźcami. Zaprawdę Bóg nie miłuje najeźdźców. [...] O wy, którzy wierzycie! Chodźcie w pokoju wszyscy”²⁸.

Muzułmanie obecnie zamieszkują cały teren Federacji Rosyjskiej, natomiast największe skupiska wyznawców islamu znajdują się w stolicy Rosji, czyli Moskwie, regionie środkowo-dolnej Wołgi, czyli w republikach jak Tatarstan i Baszkiria oraz na Kaukazie Północnym, czyli w republikach Czecheńskiej, Dagestanu, Inguszetii. Niezwykle ważne jest utrzymanie kontroli Federacji Rosyjskiej nad republikami Kaukazu Północnego, ponieważ są to bardzo ważne z geopolitycznego punktu widzenia terytoria.

Zachowanie wpływów w Kaukazie Północnym jest niezbędne do utrzymania kontroli nad państwami Kaukazu Południowego, przez które przebiegają ważne szlaki energetyczne i transportowe. Należy podkreślić, iż od sytuacji na Północnym Kaukazie zależy nie tylko kontrola Federacji Rosyjskiej nad Południowym Kaukazem, ale również aktywność i skuteczność polityki rosyjskiej na obszarze Azji Centralnej oraz basenu Morza Czarnego, co w warunkach wzmożonego zainteresowania i aktywności na danych obszarach Chińskiej Republiki Ludowej, Turcji, Iranu, Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej, jest bardzo istotne²⁹. Konfliktogeny charakter Kaukazu Północnego warunkuje politykę Federacji Rosyjskiej wobec danego regionu. Stabilność owego regionu nie jest celem Federacji Rosyjskiej, a jedynie środkiem, który jest niezbędny do kontroli infrastruktury transportowo-komunikacyjnej na Północnym Kaukazie oraz kontroli nad granicami Osetii Południowej oraz Abchazji.

Utrzymanie względnej stabilności na Północnym Kaukazie jest niezbędne ze względu na bezpieczeństwo całego obszaru Federacji Rosyjskiej, ponieważ istnieje zagrożenie „eksportu” niestabilności, która panuje w owym regionie na inne regiony lub rozpowszechnieniem się radykalnych ruchów islamskich. Konfliktogeny charakter na Północnym Kaukazie ma charakter stały i złożony, ponieważ konflikty w poszczególnych republikach regionu wzajemnie się przeplatają, co powoduje, iż w owym regionie ciągle trwa konfrontacja, której natężenie lub zahamowanie jest uwarunkowane wieloma czynnikami. Często źródeł jednego konfliktu należy szukać w innym, a rozwiązanie danego problemu nie jest możliwe bez znalezienia wyjścia z innego.

²⁸ B. Kobzarska-Bar, *Fundamentalizm religijny muzułmańskich organizacji terrorystycznych a stan zagrożenia w Europie*, „Rocznik Bezpieczeństwa międzynarodowego” 2014, nr 1, s. 175.

²⁹ T. Stępniewski (red.), *Nowa Wielka Gra w regionie Azji Centralnej*, Lublin–Warszawa 2012, s. 160-179.

Geneza islamu w Republice Czecheńskiej

Kaukaz Północny zamieszkuje 4, 5 miliona wyznawców islamu, a sytuacja społeczno-polityczna na tym obszarze jest bardzo skomplikowana. Należy jednak podkreślić, iż Kaukaz Północny nie jest jednolity pod względem charakteru konfliktogennego, ponieważ Kaukaz Północno-Zachodni jest spokojny i przewidywalny, natomiast Kaukaz Północno-Wschodni jest niestabilny i targany konfliktami wewnętrznymi³⁰.

Najbardziej charakterystyczną i zarazem konfliktogenną republiką Północnego Kaukazu jest Czeczenia. Po rozpadzie Związku Radzieckiego Czeczenia nie podpisała układu federacyjnego, co spowodowało, iż *de facto* do wybuchu drugiej wojny czeczeńskiej (1999 rok) pozostawała suwerennym państwem. Obecnie Republika Czeczeńska znajduje się pod jurysdykcją Federacji Rosyjskiej. Około 97% Czeczenów uważa się za muzułmanów. Obecnie szacuje się, iż liczba meczetów na terytorium Czeczeni to około 400³¹. Religia odgrywa znaczącą rolę w życiu polityczno-społecznym.

Nie sposób dokonać rozważań nad wpływem islamu na kształtowanie się sytuacji w Czeczeni bez uwzględnienia uwarunkowań rozwoju konfliktów czeczeńskich oraz rozwoju radykalnych ruchów islamskich. Przyczyn wrogości pomiędzy Rosją a Czeczenią należy szukać w oparciu o wydarzenia historyczne. XVIII – XIX wiek charakteryzował się działaniami Rosji skierowanymi na podbój Kaukazu, które są określane jest, jako skrajnie okrutne i bezwzględne. Imperium Rosyjskie przez dłuższy czas nie mogło pokonać zawzięte i skuteczne wojska górali, konflikt przedłużał się, a działania nabierały co raz większego okrucieństwa. Kaukaska wojna trwała od 1816 do 1864 roku³². Metody działań carskiej armii można określić w następujący sposób: „Barbarzyństwo, jakie towarzyszyło tym ekspedycjom, wydaje się wręcz nieprawdopodobne, a jednak potwierdzają je świadectwa samych uczestników wydarzeń”³³.

Kolejnym etapem, który nasilił wrogość pomiędzy Czeczenami w władzami radzieckimi rozpoczął się od wysiedlenia Czeczenów, a także Inguszy, Bałkarów i Karaczajów do Kazachstanu i Kirgistanu na mocy rozkazu Józefa Stalina z 23 lutego 1944 roku za kolaborację z Niemcami, proces ten również był bardzo okrutny. Wysiedlenia doprowadziły do unicestwienia 25% czeczeńskiej populacji, zatarciu wszystkich pamiątek owym narodzie oraz jego zniszczeniu kultury materialnej. Dopiero w okresie chruszczowowskiej odwilży Czeczeni rozpoczęli powrót na rdzenne ziemie oraz dążyli do odrodzenia swej narodowej odrębności. Niemniej sytuacja tego narodu do rozpadu Związku Radzieckiego była bardzo skomplikowana ze względu na represje, prześladowania, niski rozwój gospodarczy i wysokie bezrobocie³⁴.

³⁰ R. Mamok, *op. cit.*, s. 92.

³¹ P. Grochmalski, *Islam w Czeczeni*, [w:] A. Łabuszewska (red.), *Islam na obszarze postradzieckim*, „Prace OSW” 2003, nr 7, s. 49.

³² P. Grochmalski, *Rosja i Czeczenia – stulecia nienawiści*, [w:] J. Brodowski, M. Smoleń (red.), *Czeczenia – Rosja; mity i rzeczywistość*, Kraków 2006, s. 11.

³³ N. Krovákov, *Šamil*, Czerkasy 1990, s. 74.

³⁴ P. Grochmalski, *op. cit.*, s. 11-12.

Sowiecka polityka wyznaniowa, w myśl której należało z religią walczyć wszelkimi możliwymi sposobami obowiązywała we wszystkich zakątkach sowieckiego imperium i odnosiła się do wszystkich religii. Islam nie był wyjątkiem³⁵. Podkreślić należy, iż „wierzący muzułmanie przez cały okres sowiecki poddawani byli represjom i szykanom, co siłą rzeczy musiało rzutować na politykę władz komunistycznych wobec Kaukazu Północnego. Sytuacja poprawiła się dopiero w latach 90. Wówczas po raz pierwszy w dziejach Rosji islam uzyskał status równoprawnej religii, zaliczanej do religii tradycyjnych”³⁶.

W czasie „pierestrojki” Gorbaczow rozpoczął się proces dynamicznego ożywienia narodowego. Problemy ekonomiczne i polityczne na terytorium Związku radzieckiego umożliwiły radykalnemu czeczeńskiemu ruchowi narodowemu proklamowanie suwerenności republiki, na czele której stanął generał Dżochar Dudajew. Władze Czeczeni nie podpisały układu federacyjnego. Ze względu na niespójność polityki Borysa Jelcyna wobec Czeczeni władzom rosyjskim nie udało się stworzyć skutecznej antydudajewskiej opozycji (pomimo finansowanie jej działań), która miała dokonać przewrotu i doprowadzić do podpisania układu federacyjnego.

W 1990 roku władze rosyjskie nie przeprowadziły ofensywy na terytorium Czeczeni ze względu na liczne problemy ekonomiczne, społeczne i polityczne oraz ze względu na obawę przed wybuchem w regionie regularnej wojny. Natomiast taki rozwój wydarzeń nie oznaczał akceptacji suwerenności Czeczeni. Wkroczenie wojsk rosyjskich na terytorium Czeczeni nastąpiło 11 grudnia 1994 roku i miało na celu obalenie Dżochara Dudajewa oraz przywrócenie przynależności Czeczeni do Federacji Rosyjskiej powołano się na niestabilność i groźbę rozpowszechnienia się separatyzmu na inne regiony państwa, co w konsekwencji wymagało od Federacji Rosyjskiej „przywrócenia konstytucyjnego porządku” na obszarze Republiki Czeczeńskiej³⁷.

Według projektu przeprowadzenie ofensywy rosyjskiej w styczniu 1994 roku miało być zrealizowane przez 40 tys. żołnierzy, którzy zaatakowali Czeczenię z trzech stron. Celem nadrzędnym, który przyświecał tym działaniom było opanowanie Groznego (stolicy Czeczeni) oraz obalenie i skompromitowanie Dżochra Dudajewa. Natomiast liczba czeczeńskich oddziałów wynosiła jedynie 11-12 tys. żołnierzy, co pokazuje dużą dysproporcję sił³⁸.

Warto podkreślić, iż pomijając fakt, że wojska rosyjskie były liczniejsze i lepiej uzbrojone, czeczeńskie oddziały skutecznie stawiały opór. Okazało się, iż pomimo opanowaniu Groznego, czego symbolem był dwumiesięczny bój o miasto oraz obrona pałacu prezydenckiego, oraz większej części równinnej Czeczeni,

³⁵ K. Renik, *Odrodzenie Kościoła na Wschodzie*, „Przegląd Powszechny” 1991, nr 4 (836), s. 8.

³⁶ A. Szabaciuk, *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Republiki Czeczeńskiej: podstawowe uwarunkowania, założenia i próba oceny*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej”, Rok 12 (2014), z. 1, s. 50.

³⁷ M. Falkowski, *Czeczenia*, [w:] A. Łabuszewska (red.), *Konflikty zbrojne na obszarze postradzieckim. Stan obecny, perspektywy uregulowania*. Konsekwencje, „Prace OSW” 2003, nr 9, s. 33.

³⁸ Z. Czarnota, Z. Moszumański, *Czeczenia 94-95*, Warszawa 1995, s. 20.

skuteczność wojsk rosyjskich i sprzętu w górzystych terenach Republiki Czecheńskiej była znacząco ograniczona. Federacja Rosyjska angażowała więcej sił w celu efektywnego zakończenia ofensywy i opanowania Republiki Czecheńskiej, natomiast nieprzygotowanie rosyjskiej armii do wojny tego typu (Czeczenci prowadzili partyzanckie działania) powodowało ogromne straty i kompromitację dowódców i władz rosyjskich.

Opanowanie przez wojska rosyjskie Groznego w następujący sposób opisał przedstawiciel Human Rights Watch (HRW) Peter Bouckaert: „Mam dowody, oczywiste i proste, na ponad sto doraźnych egzekucji popełnionych przez Rosjan podczas zajmowania Groznego, morderstw dokonywanych przez rosyjskich żołnierzy i prowadzę dochodzenie w wielu więcej. Większości ofiar byli starsi mężczyźni i kobiety, którzy wyszli ze swoich piwnic po miesiącach bombardowania i ostrzeliwania po to, by być zastrzelonym przez rosyjskich żołnierzy „wyzwalających” Grozny”³⁹.

Działania wojsk Federacji Rosyjskiej na terytorium Czeczenu charakteryzowały się brutalnością i bezwzględnością, ponieważ bombardowano szkoły, szpitale, cywile trafiali do niewoli, gdzie byli torturowani i zmuszani do przyznania się, iż walczą przeciwko Federacji Rosyjskiej. W wyniku pierwszej wojny czecheńskiej według szacunków zginęło około 40 tysięcy⁴⁰. Amerykański politolog polskiego pochodzenia Zbigniew Brzeziński podkreśla, iż taktyka Federacji Rosyjskiej była oparta na kooptacji, represji i bezwzględności wobec narodów, które dążą do samodzielności i odseparowania się od kontrolowanego przez Rosjan obszaru⁴¹.

Niezwykłą brutalnością charakteryzowała się akcja 350 żołnierzy moskiewskiego OMON-u, SPECNAZ-u i SOBR-u w dniach 7-8 kwietnia 1995 roku, która została wymierzona w ludność cywilną wsi Samaszki, która jest ulokowana 35 kilometrów na zachód od Groznego. O brutalności armii rosyjskiej w Samaszkach świadczy następująca relacja: „gdy bojownicy opuścili wioskę nad ranem 8 kwietnia wojska federalne i OMON-u w chustach „urodzony do zabijania” rozpoczęły zaczistkę. Do piwnic pełnych ludzi wrzucano granaty. Domostwa podpalano i rabowano. Na ulicach, podwórkach i domach leżały trupy mieszkańców, na klatce piersiowej jednego z zamordowanych mężczyzn leżało serce wyrwane mu z kawałkiem płuca. Wszędzie walały się jednorazowe strzykawki z promedalem, jednym z narkotycznych analgetyków. Tych których nie zabito od razu transportowano do Mozdoku, gdzie ich potwornie bito, torturowano przy pomocy prądu a następnie zabijano strzałem w tył głowy”⁴².

Mając na celu zaprzestanie wyniszczenia narodu, dążąc do wycofania wojsk rosyjskich z terytorium czecheńskiego, zawieszenia broni oraz rozpoczęcia pokojowych rokowań pomiędzy władzami Federacji Rosyjskiej, a Dżocharem Dudajewym, zwolennicy radykalnych działań na czele z Szamilem Basajewem

³⁹ J. Dobrowolska-Polak, *Ludzie w cieniu wojny. Ludność cywilna podczas współczesnych konfliktów zbrojnych*, Poznań 2011, s. 99.

⁴⁰ J. Ferenc, *Świat odwraca wzrok. Czeczenu w świetle prawa i w oczach świata*, Toruń 2004, s. 55.

⁴¹ Z. Brzeziński, *Myśl i działanie w polityce międzynarodowej*, Warszawa 1989, s. 6.

⁴² P. Czarnota, *Przemoc i terroryzm w konflikcie rosyjsko-czecheńskim*, Zeszyty Naukowe „Homo Politicus” 2014, nr 3, s. 33.

dokonali 14 czerwca 1995 roku aktu terroru, ataku na szpital w Budionowsku, w którym zabarykadowali się wraz z 1500 zakładnikami. W wyniku nieudanej akcji szturmowej rosyjskiego oddziału specjalnego „Alfa” zginęło ponad 100 zakładników. Władze rosyjskie zdecydowały się na przerwanie działań wojennych w Czeczeni i rozpoczął się proces negocjacji pokojowych⁴³.

Na przebieg negocjacji pokojowych w tym czasie duży wpływ miały zbliżające się wybory prezydenckie w Federacji Rosyjskiej, w których o reelekcję starał się Borys Jelcyn. Zakończenie konfliktu zbrojnego w Czeczeni miało zwiększyć szansę na wygraną w danych wyborach. Pomimo faktu, iż rokowania pokojowe rozpoczęły się po ataku w Budionowsku, to ich uwięczenie zostało dokonane dopiero po śmierci prezydenta Czeczeni Dżochara Dudajewa w kwietniu 1996 roku. W Chasawjurcie 31 sierpnia 1996 roku podpisano czeczeńsko-rosyjskie porozumienie, na mocy którego zakończono pierwszą wojnę czeczeńską, a Czeczenia pozostała de facto niezależną republiką.

Islamizacja ideologii bojowników czeczeńskich

Należy podkreślić, iż pokój czeczeńsko-rosyjski i tak zwana quasi niepodległość Czeczeni w latach 1996-1999 była jedynie próbą uzyskania przez Federację Rosyjską czasu, który był niezbędny do przygotowania kolejnej ofensywy i w jej wyniku ostatecznego zwalczania czeczeńskiego separatyzmu. Na czele Republiki Czeczeńskiej stanął Aslan Maschadow, który reprezentował umiarkowane poglądy i dążył do sprawnego uregulowania stosunków z Federacją Rosyjską. Opozycja, na czele z Szamilem Basajewym, dążyła natomiast do utworzenia na terytorium Czeczeni, Dagestanu, Inguszetii oraz innych państw regionu państwa kierującego się ściśle regułami islamu.

Agresja czeczeńskich islamistów, dowodzonych przez Szamila Basajewa i Chattaba na Dagestan oraz seria wybuchów w rosyjskich miastach w 1999 roku stały się pretekstem do drugiej ofensywy wojsk rosyjskich na terytorium Czeczeni. Interwencja rosyjskich wojsk w Czeczeni zyskała miano „operacji antyterrorystycznej”. Rosyjskie wojska wkroczyły na terytorium Czeczeni 1 października 1999 roku. Rozpoczęcie tak zwanej „operacji antyterrorystycznej” w warunkach powszechnego strachu społecznego zainicjował ówczesny szef rosyjskiego rządu Władimir Putin, który szybko uzyskał poracę społeczne i już w 2000 roku został prezydentem Federacji Rosyjskiej.

Dokonując analizy poczynań Władimira Putina w owym okresie analitycy dokonali następującej oceny: „Operacja militarna w Czeczeni stworzy Kremlowi i związanym z nim siłom politycznym unikalną szansę odzyskania, wydawałoby się już bezpowrotnie utraconego poparcia społecznego. Intensywna propaganda medialna towarzysząca atakom terrorystycznym z łatwością przekonała Rosjan, iż jedynym możliwym sposobem zapewnienia bezpieczeństwa „zwykłym obywatelom” jest pacyfikacja Republiki Czeczeńskiej”⁴⁴.

⁴³ P. Grochmański, *op. cit.*, s. 15-16.

⁴⁴ Ibidem, s. 23.

Podczas drugiej wojny czeczeńskiej armia rosyjska była lepiej przygotowana i zorganizowana oraz prowadziła skuteczną działalność propagandową niż w czasie pierwszej wojny czeczeńskiej, czego dowodem było blokowanie dziennikarzom dostępu do Czeczeni i skuteczne selekcjonowanie informacji, które były ukazywane przez media masowe. Należy podkreślić, iż w latach 1999-2000 trwały regularne walki, którym towarzyszyły masowe represje rosyjskich wojsk wobec ludności cywilnej. Wyczerpane wojną i chaosem społeczeństwo nie chciało kontynuowania działań zbrojnych. Od 2002 roku czeczeńscy bojownicy zdecydowali się na prowadzenie walk partyzanckich oraz wykorzystywanie metod terrorystycznych.

Działania bojowników czeczeńskich po 2002 roku w następujący sposób opisuje politolog Maciej Falkowski: „Zeszli do głębokiej konspiracji, zmniejszyli liczebność oddziałów będących stale pod bronią, zaczęli aktywnie wprowadzać swoich ludzi do prorosyjskich oddziałów czeczeńskich. Jeśli chodzi o aktywność militarną, organizują obecnie jedynie sporadyczne dywersje i zasadzki, którymi przypominają o swoim istnieniu. Ważnym elementem strategii partyzantów jest również mordowanie członków prorosyjskich oddziałów czeczeńskich i zemsta na ich krewnych”⁴⁵.

Okupacja wojsk federalnych bezpośrednio wpłynęła na radykalizację działań bojowników czeczeńskich. O radykalizacji działań islamskich bojowników świadczą atak terrorystyczny z 23 października 2002 roku na teatr na Dubrowce, w wyniku którego zginęło 117 osób oraz atak terrorystyczny z 1 września 2004 roku na szkołę w północnoosetyjskim Biesłanie w wyniku którego zginęło około 350 osób⁴⁶. Założeniem bojowników czeczeńskich było wywarcie nacisku na władze federalne w celu wycofania wojsk z terytorium Republiki Czeczeńskiej, natomiast władze rosyjskie nie zamierzały rozpocząć negocjacji z autorami tych zamachów terrorystycznych.

Represje ze strony władz rosyjskich oraz ataki terrorystyczne ze strony bojowników czeczeńskich napędzały spirale nienawiści. Niemniej ważnym wydaje się być fakt, iż w odróżnieniu od pierwszej wojny czeczeńskiej, która została przeprowadzona pod hasłami niepodległościowymi, druga wojna czeczeńska była nacechowana ideologią, stając się tak zwaną „wojna za wiarę”. Federacja Rosyjska negatywnie odnosi się do wzrostu religijności społeczeństwa zamieszkującego obszary postradzieckie, ponieważ budzi to obawy rozszerzenia się wpływów religijnych na sferę życia publicznego. Natomiast dla muzułmanów zamieszkujących Czeczenie religia jest czynnikiem integrującym, który pomaga w zmobilizowaniu ludności do walki z „niewiernymi” oraz wspomaga poczynania mające na celu utworzenie w Czeczeni niepodległego państwa islamskiego i ustanowienie tam szariatu. Religia jest elementem kultury i polityki muzułmanów, natomiast powstanie radykalnych ruchów islamskich w Czeczeni jest spowodowane ingerencją Federacji Rosyjskiej.

⁴⁵ M. Falkowski, *Czeczenia między kaukaskim dżihadem a „ukrytym” separatyzmem*, „Punkt Widzenia OSW”, Warszawa 2007, s. 11-12.

⁴⁶ P. Grochmalski, *op. cit.*, s. 31.

Warto podkreślić, iż od 2002 roku rozpoczął się proces „czeczenizacji” życia publicznego Republiki Czeczeńskiej. W zamian za lojalność wobec władz federalnych klan Kadyrowów obdarzono szeroką autonomią lokalną. Należy zaznaczyć, iż polityka „czeczenizacji” miała na celu doprowadzenie do względnej stabilizacji w regionie oraz ograniczenia zagrożeń dla społeczeństwa rosyjskiego. Wojna pomiędzy wojskami rosyjskimi, a bojownikami czeczeńskimi została przekształcona w wojnę wewnątrzczeczeńską pomiędzy islamistami a wojskami autorytarne miejscowego reżimu klanu Kadyrowów, czyli tak zwanymi prorosyjskimi formacjami czeczeńskimi. Porządek w Republice Czeczeńskiej jest utrzymywany za pomocą czeczeńskich formacji zbrojnych podporządkowanych reżimowi Kadyrowa.

Władze Federacji Rosyjskiej wspierają klan Kadyrowów, który jest lojalny wobec władz rosyjskich. Przekształcenie wojny rosyjsko-czeczeńskiej w wojnę wewnątrzczeczeńską umożliwił Federacji Rosyjskiej potwierdzenie hasła drugiej wojny czeczeńskiej, czyli „operacji antyterrorystycznej”, ponieważ utwierdziło to różnicowanie i podział wśród muzułmanów, zamieszkujących Czeczenię. Polityka Razmana Kadyrowa koncentruje się na siłowym utrzymywaniu porządku, poprawie sytuacji społeczno-ekonomicznej oraz skutecznym zwalczaniu opozycji⁴⁷.

Islamizacja ideologii bojowników czeczeńskich po śmierci Aślana Maschadowa (8 marca 2005 roku) odbywała się pod przywództwem przewodniczącego Sądu Szariackiego Abdula Chalima Sadułaiewa, który był przywódcą religijnym i ideologiem islamskim. Podstawowym elementem jego polityki była „reforma struktur władz separatystów polegająca m.in. na usunięciu z nich ludzi wyznających ideologię narodową, zastąpieniu ich islamistami i pozbawieniu wpływu na wydarzenia w Czeczeni przywódców separatystów przebywających na emigracji”⁴⁸. Kryzys przywództwa ideowego, który oczywiście nie oznacza odejścia od ideologii islamskiej, rozpoczął się po śmierci Sadułaiewa w 2006 roku i przyjęciu kierownictwa w obozie przez Dokka Umarowa, który nie jest duchownym przywódcą lecz jedynie dowódcą bojowników. Podziały zostały jeszcze bardziej spotęgowane, kiedy w 2007 roku grupa islamistów na czele z Doku Umarowem ogłosiła powołanie Emiratu Kaukaskiego – separatystycznego państwa islamskiego. Obecnie ciężko wskazać liczbę fundamentalistów islamskich zamieszkujących Republikę Czeczeńską przede wszystkim ze względu na fakt, iż są oni prześladowani przez władzę, ale również przez różnicowanie wewnętrzne grupy fundamentalistów. Szacuje się, iż fundamentaliści islamscy stanowią od kilku do kilkunastu procent całej populacji⁴⁹.

Należy zaznaczyć, iż w latach 2007-2009 Emirat Kaukaski prowadził jedynie działalność partyzancką, lata 2009-2012 to okres wzmożonej aktywności, czyli przeprowadzenia ataków terrorystycznych na obiekty Federacji Rosyjskiej. Stojący na czele Emiratu Kaukaskiego, Doku Umarow głosił następujące poglądy: „jeśli nie wolno nam zabijać [rosyjskich] obywateli, tak zwanych osób cywilnych, którzy

⁴⁷ A. Szabaciuk, *op. cit.*, s. 56.

⁴⁸ M. Falkowski, *Czeczeni, op. cit.*, s. 12-13.

⁴⁹ J. Russel, *Chechnya – Russia’s “War on Terror”*, Routledge, New York 2007, s.185.

zapewniają armii i FSB swoje podatki i swoje milczenie, którzy wspierają tę armię swoim aprobującym milczeniem, jeśli takich ludzi uważać za cywilów, to nie wiem, na podstawie jakich kryteriów jest to oceniane”⁵⁰.

Emirat Kaukaski zorganizował szereg zamachów terrorystycznych na terytorium Federacji Rosyjskiej między innymi takich jak: zamach na pociąg Newski Ekspres (27 listopada 2009 roku, 28 ofiar śmiertelnych), podwójny zamach w moskiewskim metrze (29 marca 2010 roku, 41 ofiar śmiertelnych), zamach na lotnisku Domodiedowo w Moskwie (24 stycznia 2011 roku, 37 ofiar śmiertelnych) oraz szereg innych zamachów⁵¹. Bezradność władz federalnych wobec licznych ataków terrorystycznych wywołała zaniepokojenie społeczeństwa rosyjskiego oraz obawy o bezpieczeństwo podczas przeprowadzenia Igrzysk Olimpijskich w Soczi.

Ze względu na duże koszty, które były generowane przeprowadzeniem ataków terrorystycznych poza granicami Północnego Kaukazu oraz na konieczność skoncentrowania sił na zwalczaniu świeckich reżimów w poszczególnych republikach kaukaskich, duże i spektakularne zamachy terrorystyczne z poprzednich lat zastąpiono punktowymi uderzeniami w posterunki policji i urzędy, ofiarami najczęściej byli urzędnicy i funkcjonariuszy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Celem nadrzędnym Emiratu Kaukaskiego w latach 2006-2013 było zakłócenie porządku podczas Igrzysk Olimpijskich, natomiast cel ten nie został zrealizowany.

Od 2014 roku na czele Emiratu Kaukaskiego stanął Ali Abu Muhammad (Aliaschab Kebekow). Obecna działalność Emiratu również ogranicza się do terytorium Kaukazu Północnego, natomiast słaba pozycja nowego przywódcy wśród kaukaskich bojowników powoduje osłabienie poparcia wśród fundamentalistów islamskich. Już pierwsze działania nowego przywódcy Emiratu Kaukaskiego wywołały osłabienie jego autorytetu. Jak podkreśla Maciej Falkowski „w jednym z pierwszych wystąpień odzegał się od ataków na cele cywilne i zabronił kobietom uczestnictwa w zamachach samobójczych”⁵².

Pomimo względnej stabilizacji w regionie Kaukazu Północnego, którą trafnie można określić, jako zmniejszenie intensywności walk, owy region nadal jest niepewny, a spokój w danym regionie jest nietrwały. Warto również pokreślić, iż destabilizacja Czeczeni i całego regionu Kaukazu Północnego, może być wywołana nie tylko działaniami fundamentalistów islamskich, ale również i dużymi ambicjami Razmana Kadyrowa, który może spróbować objąć swoją władzą inne republiki Kaukazu Północnego.

Należy zaznaczyć, iż największym zagrożeniem, jakie generuje dla Federacji Rosyjskiej Czeczenia są głoszone przez separatystów kaukaskich hasła islamskie, które mogą zostać spoiwem dla północno-kaukaskich narodów, co w konsekwencji może bezpośrednio sprzyjać rozwojowi konfliktu pomiędzy władzami rosyjskimi, a muzułmanami zamieszkującymi Kaukaz Północny. Owa sytuacja jest również

⁵⁰ W. Górecki, *Rosyjski Kaukaz Bez zmian. Lokalna wojna na przedpolach olimpiady*, „Prace OSW” 2014, nr 47, s. 20.

⁵¹ Ibidem.

⁵² M. Falkowski, *Na peryferiach światowego dżihadu. Kaukaz Północny: iluzja stabilizacji*, „Punkt Widzenia OSW” 2014, nr 45, s. 22.

spowodowana tym, iż w czasie konfliktu czeczeńsko-rosyjskiego, zbrojna opozycja czeczeńska nie znalazła poparcia na Zachodzie, co w konsekwencji bezpośrednio wpłynęło na poszukiwania sojusznika wśród państw muzułmańskich i przyczyniło się do ewolucji konfliktu czeczeńskiego, w którym punktem wyjściowym były dążenia separatystyczne stopniowo przekształcające w islamski radykalizm.

Podsumowanie

Islam na terytorium współczesnej Federacji Rosyjskiej ma długą historię, której elementem charakterystycznym jest często spotykany na przestrzeni wieków w polityce władz rosyjskich brak tolerancji religijnej, której towarzyszą liczne represje i prześladowania. Współcześnie największa koncentracja wyznawców islamu na terytorium Federacji Rosyjskiej przypada na trzy regiony, a mianowicie: Moskwę oraz jej okolice, region środkowo-dolnej Wołgi oraz Kaukaz Północny.

Podstawowym problemem w relacjach kaukasko-rosyjskich jest brak działań Federacji Rosyjskiej skierowanych na integrację danego obszaru z pozostałym terytorium Federacji Rosyjskiej. Polityka Federacji Rosyjskiej wobec regionu powoduje pogłębienie się różnic cywilizacyjnych, co rzutuje bezpośrednio na rozwój radykalizmu islamskiego.

Reasumując, obecnie pomimo względnej stabilizacji danego regionu, Kaukaz Północny pozostaje najbardziej konfliktogennym regionem Federacji Rosyjskiej. Brak stabilizacji Republiki Czeczeńskiej, która nadal rządzi się własnymi prawami, bezpośrednio rzutuje na brak stabilności w całym regionie. Od sposobu prowadzenia polityki Federacji Rosyjskiej wobec regionu północno-kaukaskiego, a w szczególności wobec zamieszkujących dany obszar muzułmanów, będzie zależeć dalszy rozwój wydarzeń w regionie oraz bezpieczeństwo Federacji Rosyjskiej.

Bibliografia

- Bieleń S., 2006, *Tożsamość międzynarodowa Federacji Rosyjskiej*, Wydawnictwo ASPRA, Warszawa.
- Bodzio T., Jakubowski W. (red.), 2010, *Przywództwo i elity polityczne w krajach WNP*, t. II, Wydawnictwo ASPRA, Warszawa.
- Brzeziński Z., 1989, *Myśl i działanie w polityce międzynarodowej*, Wydawnictwo PoMost, Warszawa.
- Curanović A., *Religie, kościoły i konflikty międzywyznaniowe w regionie Kaukazu*, [w:] M. Korzeniowski, D. Tarasiuk, K. Latawiec, *Wprowadzenie do studiów wschodnioeuropejskich. Armenia, Azerbejdżan, Gruzja – przeszłość i teraźniejszość*, t. IV, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2013, s. 189-224.
- Czarnota P., 2014, *Przemoc i terroryzm w konflikcie rosyjsko-czeczeńskim*, Zeszyty Naukowe „Homo Politicus”, nr 3, s. 29-42.
- Czarnota Z., Moszumański Z., 1995, *Czeczenia 94-95*, Wydawnictwo Altair, Warszawa.
- Danecki J., 1998, *Klasyczny język arabski*, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa.
- Danecki J., 2002, *Podstawowe wiadomości o islamie*, t. I, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa.

- Dobrowolska-Polak J., 2011, *Ludzie w cieniu wojny. Ludność cywilna podczas współczesnych konfliktów zbrojnych*, Instytut Zachodni, Poznań.
- Dogońska J., 1997, *Cywilizacyjna tożsamość Rosji*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Falkowski M., 2007, *Czeczenia między kaukaskim dżihadem a „ukrytym” separatyzmem*, „Punkt Widzenia OSW”, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, Warszawa.
- Falkowski M., 2014, *Na peryferiach światowego dżihadu. Kaukaz Północny: iluzja stabilizacji*, „Punkt Widzenia OSW”, nr 45, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, Warszawa.
- Falkowski M., *Czeczenia*, [w:] A. Łabuszewska (red.), *Konflikty zbrojne na obszarze postradzieckim. Stan obecny, perspektywy uregulowania. Konsekwencje*, „Prace OSW” 2003, nr 9, s. 31-37.
- Ferenc J., 2004, *Świat odwraca wzrok. Czeczenia w świetle prawa i w oczach świata*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Gajlewicz-Korab K., 2011, *Obraz muzułmanów we Francji w tamtejszych tygodnikach opinii*, Wydawnictwo ASPRA, Warszawa.
- Gasprinskij I., 1881, *Russkoe musul'manstvo. Mysli, zametki i nablûdeniâ*, Symferopol.
- Głąb A., 2012, *Rosjanie – między narodowością, a tożsamością*, „Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno- Społecznego – Studia i Prace”, nr 1(9) s. 199-231.
- Górecki W., 2014, *Rosyjski Kaukaz Bez zmian. Lokalna wojna na przedpolach olimpiady*, „Prace OSW”, nr 47, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, Warszawa.
- Grochmalski P., *Islam w Czeczeni*, [w:] A. Łabuszewska (red.), *Islam na obszarze postradzieckim*, „Prace OSW” 2003, nr 7, s. 48-53.
- Grochmalski P., *Rosja i Czeczenia – stulecia nienawiści*, [w:] J. Brodowski, M. Smoleń (red.), *Czeczenia – Rosja; mity i rzeczywistość*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006, s. 9-33.
- Huntington S., 2005, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Wydawnictwo Literackie Muza, Warszawa.
- Karamzin M., 1955, *Historia państwa rosyjskiego*, t. II, Leningrad.
- Kobzarska-Bar B., 2014, *Fundamentalizm religijny muzułmańskich organizacji terrorystycznych a stan zagrożenia w Europie*, „Rocznik Bezpieczeństwa międzynarodowego”, nr 1, s. 167-182.
- Krovâkov N., 1990, *Šamil’*, Czerkasy.
- Lenin W. I., 1955, *Dziela*, Tom 10, Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa.
- Łabenda M., *Muzułmanie w Rosji i europejskiej części byłego ZSRR*, [w:] A. Parzymies (red.), *Muzułmanie w Europie*, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2005, s. 241-272.
- Malašenko A., 1998, *Islamskoe vozroźdenie v sovremennoj Rossii*, Moskwa.
- Mamok R., 2010, *Islam w Federacji Rosyjskiej*, „Pisma Humanistyczne”, z. 7, s. 85-101.
- Pachniak K., *Podstawowe pojęcia średniowiecznej muzułmańskiej teorii politycznej*, [w:] A. Parzymies (red.), *Islam a terroryzm*, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2003, s. 61- 75.

- Pipes R., 2005, *Rosja bolszewików*, Wydawnictwo Magnum, Warszawa.
- Russel J., 2007, *Chechnya – Russia’s “War on Terror”*, Routledge, New York.
- Sadowski M., 2014, *Tabligh i Jamaat – globalny ruch misyjny czy zaplecze islamskiego terroryzmu*, „Przeгляд Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, nr 11 (6), s. 91-114.
- Shils E., 1996, *Naród, narodowość, nacjonalizm a społeczeństwo obywatelskie*, „Sprawy Narodowościowe”, t. V, z. 1 (8), s. 9-30.
- Stępniewski T. (red.), 2012, *Nowa Wielka Gra w regionie Azji Centralnej*, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin–Warszawa, s. 160-179.
- Szabaciuk A., 2014, *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Republiki Czeczeńskiej: podstawowe uwarunkowania, założenia i próba oceny*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej”, nr 1, s. 45-64.
- Voronûk S. S., 2005, *Islam v Rossii tradicii i perspektivy*, Moskwa.
- Wańczyk D., 2013, *Islam w Rosji: umma dopiero się rodzi*, „Nowa Europa Wschodnia”, nr 3/4, s. 25-28.
- Witkowski W., 2009, *Wprowadzenie do prawa muzułmańskiego*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.

SUMMARY

The Russian Federation is a multinational state with significant religious diversity. The Muslim population is the second largest religious community in the country. The geostrategically important areas of the Russian Federation inhabited by the followers of Islam make it a key issue to expose the place and role of the Muslim population in the socio-political life of the Russian Federation. This article attempts to verify the following theses: first, from a geopolitical point of view of the Russian Federation territory, inhabited by the followers of Islam, there are areas extremely important; secondly - reislamization of the social life and increase of political influence of Islam in the regions of the Russian Federation pose a threat to the establishment and development of radical Islamic movements.

Key words: Chechnya, Russia, conflict in Chechnya, North Caucasus, Islam, religion, Islamic terrorism.

